

Branko Šuštar*

»KJE SO MEJE, PREGRADE« ZA PRIZADEVANJA ARHIVOV, MUZEJEV IN KNJIŽNIC PRI VAROVANJU SKUPNE KULTURNE DEDIŠČINE

Izvleček:

Prispevek predstavlja - več kot dve desetletji po razpravi na arhivskem zborovanju leta 1989 v Postojni - prakso in dileme razmejitve gradiva med arhivi, muzeji in knjižnicami v Sloveniji. Najprej prinaša pregled zakonodaje in prakse pri delu z gradivom, ki predstavlja »mejno področje« v naših kulturnih ustanovah. Razlike v razumevanju in oblikah strokovnega pristopa pri obravnavi tega gradiva prinašajo v medsebojne odnose kulturnih ustanov večjo dinamiko. Kot kaže, izhaja prava rešitev dilem bolj iz konteksta kulturne dediščine kot iz posameznih oblik ali zvrsti gradiva. Pri arhivskem gradivu je to predvsem upoštevanje postopkov pridobivanja gradiva: to pomeni upoštevanje celote arhivskega fonda ustvarjalca in pri zasebnem gradivu spoštovanje volje izročitelja. K iskanju boljših rešitev strokovnih problemov v arhivih, muzejih in knjižnicah nas spodbujata zavest o pomenu našega dela in skupna skrb za ohranjanje naše kulturne dediščine. K temu nas usmerjajo tudi odgovori dvanajstih strokovnjakov z vseh treh področij kulturne dediščine, ki so spomladi 2009 zapisali svoja mnenja o odnosu muzej - arhiv - knjižnica. Precej uglašeno poudarjajo potrebo po sodelovanju namesto konkurence pri strokovnem reševanju problemov ob delu z gradivom in uporabniki, posebej pa opozarjajo na velik pomen digitalnega dostopa do gradiva.

Ključne besede:

skupna kulturna dediščina, sodelovanje kulturnih ustanov, dostop do gradiva.

Abstract:

Protection of Common Cultural Heritage - Efforts of Archives, Museums and Libraries

This paper presents - more than two decades after the discussion at the archival conference in Postojna in 1989 - the practice and dilemmas of dividing cultural heritage among archives, museums and libraries in Slovenia. Further, it presents an overview of legislation and work practice with holdings, which are a »border field« in our cultural institutions. Differences in understanding and professional approaches at processing these holdings bring certain dynamics to the relationships among cultural institutions. As it seems, the real solution to these dilemmas comes more from the context of cultural heritage than from individual forms and categories of it. With archives, we take into consideration the procedures of acquiring holdings: considering the wholeness of an archival fonds of the creator and, with private archival documents, respecting the wishes of their owner. The awareness of the importance of our work and common care to preserve our cultural heritage guide us to search for better solutions to professional dilemmas in archives, museums and libraries. In the spring of 2009, twelve professionals from all three fields of cultural heritage gave their opinions on the relationship among museums, archives and libraries. All emphasize the need to cooperate rather than compete at professional problem solving considering work with holding and users and give great importance to digital access to cultural heritage.

Key words:

common cultural heritage, cooperation among cultural institutions, access to cultural heritage.

* Dr. Branko Šuštar, muzejski svetnik, arhivski svetovalec, Slovenski šolski muzej, Plečnikov trg 1, SI-1000 Ljubljana, Slovenija.

Arhivi, knjižnice in muzeji imamo skupne korenine¹ - to lepo opazimo že v zgodovinskih pregledih delovanja naših ustanov, saj so se mlajši arhivi navadno razvili v okrilju muzejev in knjižnic kot starejših ustanov. Poznani pa so tudi drugačni primeri.² V evropski tradiciji so začetki naših ustanov povezani: knjižnica v antični Aleksandriji se je imenovala »Museion«, v Londonu pa je bila British Library do leta 1973 kar oddelek muzeja!³ Ob tem muzeji, knjižnice in arhivi skrbimo vsak za svoj del skupne kulturne dediščine in imamo sorodno publiko med obiskovalci in uporabniki. Zato med nami ni nikoli preveč sodelovanja in povezovanja, ki je pravzaprav »naravno, samoumevno in nujno«.⁴

Sodelovanje vseh treh vrst ustanov je v modernem, virtualnem svetu vedno bolj živahno tako pri nas kot drugje po Evropi: to so pokazala tudi predavanja Slovenskega muzejskega društva na Muzeoforumu januarja 2009.⁵ Tudi hrvaško tradicijo seminarjev AKM »Arhivi-knjižnice-muzeji« (potekajo že od leta 1997), je spodbudila ne le splošna zavest o sodelovanju na področju kulture, temveč tudi potreba povezovanja pri sodobni informacijski tehnologiji, ki preseneča s svojimi možnostmi. Seminarji potekajo tudi z mednarodno udeležbo in so poznani v strokovnih krogih tudi pri nas.⁶ 13. seminar AKM je leta 2009 napovedoval tudi obravnavo teme o arhivskem gradivu v treh vrstah ustanov.⁷ Vsebina seminarjev AKM je bila spomladi 2004 v Radencih predstavljena na predavanju o hrvaških izkušnjah in možnosti sodelovanja v globalni informacijski infrastrukturi.⁸ Našo pozornost je pritegnila tema »arhivi-knjižnice-muzeji«, ko smo spremljali še pogled iz biblioteke umetnostnega muzeja (galerije) na povezovanje med arhivi, muzeji in knjižnicami.⁹ Kot kaže, tudi na drugih strokovnih srečanjih arhivistov, bibliotekarjev in muzealcev radi prisluhnemo drug drugemu. Leta 2000 je v Bovcu obravnavalo 19. zborovanje Arhivskega društva Slovenije med tremi temami tudi temo »Kulturne ustanove in arhivsko gradivo.«¹⁰ Septembra 2003 pa je Sekcija za splošne knjižnice pri Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije na posvetovanje na temo »Sodelovanje in

¹ Okvirno sem tematiko tega prispevka predstavil hrvaškim arhivistom oktobra 2009 pod naslovom »Razgraničenje zajedničke brige: saradnja i(li) konkurencija arhiva, muzeja i biblioteka kod čuvanja kulturne baštine« v Osijeku na III. kongresu Hrvatskega arhivističnega društva pri obravnavah skupnega delovanja sorodnih disciplin. Prim.: <http://www.had-info.hr/rad-drustva/kongresi/60-program-iii-kongresa-hrvatskih-arhivista>. Za slovensko posvetovanje v Radencih 2011 je besedilo prispevka predelano in dopolnjeno.

² Naj kot tak lep primer navedemo le Zgodovinski arhiv Ljubljana, kjer se se iz dejavnosti pesnika Antona Aškercu pred malo več kot 111 leti - 15. 7. 1898 je postal mestni arhivar - razvile mestne kulturne ustanove: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Mestna knjižnica in Slovanska knjižnica.

³ Vrišer, *Osnove muzeologije*, str. 18 sl.; Anja Dular, *Vloga značaj in pomen muzejske knjižnice*, str. 39-46, posebej str. 40.

⁴ Resman, *Digitalna domoznanska zbirka*, str. 40.

⁵ *Evropski projekti - digitalne vsebine, digitalizacija v evropskih in slovenskih muzejih - stanje in perspektive*, 26. 1. 2009.

http://www.smd-drustvo.si/Arhiv%20dokumentov/1%20Muzeoforum/muzeoforum_2009-01%20vabilo.doc.

⁶ Štrumbl, *Simpozij Arhivi, knjižnice, muzeji*, str. 121-122.; Jenko, *Povezovanje med arhivi, muzeji in knjižnicami*, str. 314.

⁷ Peter Pavel Klasinc (znanstveni in arhivski svetnik, Slovenija). *Strategija pristopov do arhivskega gradiva v arhivih, knjižnicah in muzejih*. <http://public.carnet.hr/akm/>, pridobljeno 13. 8. 2009.

⁸ Willer, *Arhivi, knjižnice, muzeji: možnosti suradnje u globalnoj informacijskoj infrastrukturi*, str. 305-310.

⁹ Jenko, *Povezovanje med arhivi, muzeji in knjižnicami*, str. 311-317.

¹⁰ *Kulturne ustanove in arhivsko gradivo ...*, 19. zborovanje Arhivskega društva Slovenije (uredila Miran Kafol, Mija Mravljica), Arhivsko društvo Slovenije, Pokrajinski arhiv Nova Gorica, Bovec 2000.

partnerstvo« povabila tudi predstavnico Arhivskega društva Slovenije, ki je aktivno sodelovala.¹¹

ZAKONODAJA O KNJIŽNIČNEM, ARHIVSKEM IN MUZEJSKEM GRADIVU

Pravni okvir naši dejavnosti na področju varstva kulturne dediščine postavljajo določila posameznih zakonov, ki urejajo knjižnično, arhivsko in muzejsko dejavnost. V desetletju od leta 2000, ko je na voljo takšna predstavitev muzejske, arhivske in knjižnične zakonodaje,¹² je prišlo do sprememb zakonodaje na prav vseh treh področjih. Od leta 2004, ko je prispevek na posvetovanjih v Radencih predstavil pregled slovenske zakonodaje o muzejih, knjižnicah in arhivih,¹³ pa se ni spremenil samo zakon o knjižničarstvu, ta je bil namreč sprejet tri leta prej. V prvih letih 21. stoletja uveljavljena nova zakonska določila za področje kulturne dediščine lahko tu kratko predstavimo z definicijami gradiva.

Zakon o knjižničarstvu (ZKnj - Ur. l. RS 87/2001, 8. 11. 2001) v 3. členu opredeljuje knjižnično gradivo kot tiste zapise (»tiskani, zvočni, slikovni, elektronski ali kako drugače tehnično izdelani zapisi«), ki jih za kulturne in izobraževalne potrebe zbirajo in javnosti posredujejo knjižnice. Lastnost kulturnega spomenika imajo po 5. členu »kodeksi, listine in drugo rokopisno gradivo ter knjižno, kartografsko, notno in podobno gradivo, nastalo pred letom 1800« in »arhivski izvodi vseh publikacij, ki imajo značaj Slovenike«. Kljub tako široko zapisani definiciji - ali pa ravno zaradi nje - že sam zakon v 3. členu predpostavlja dvom, ali gre v posameznih primerih za knjižnično gradivo. V dvomu o tem odloča minister.¹⁴

Arhivski zakon iz leta 2006 (Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih, ZVDAGA), ki temelji na načelih celovitosti in dostopnosti gradiva ter varstva kulturnega spomenika, v drugem členu opredeli celo vrsto (skoraj 30) izrazov. Tako je npr. »dokumentarno gradivo« izvirno in reproducirano (pisano, risano, tiskano, fotografirano, filmano, fonografirano, magnetno, optično ali kako drugače zapisano) gradivo, ki je bilo prejeeto ali je nastalo pri delu pravnih oziroma fizičnih oseb; »arhivsko gradivo« pa dokumentarno gradivo, ki ima trajen pomen za znanost in kulturo ali trajen pomen za pravno varnost oseb v skladu s strokovnimi navodili pristojnih arhivov. Po dikciji 34. člena se arhivsko gradivo odbere iz dokumentarnega gradiva javnopравnih oseb na podlagi zakona in po strokovnih navodilih pristojnega arhiva. Dokumentarno gradivo drugih pravnih in fizičnih oseb, ki ima lastnosti arhivskega gradiva, postane arhivsko gradivo na podlagi odločbe državnega arhiva.¹⁵ Zanimivo je, da ima kljub podrobni definiciji pojmov s področja klasične in elektronske hrambe gradiva tudi arhivski zakon iz leta 2006 podobno

¹¹ Nared, O delu Arhivskega društva Slovenije, *Arhivi* 27 (2004), št. 2, str. 342. Arhivsko dejavnost v Sloveniji je na tem posvetovanju predstavila tedanja predsednica ADS Aleksandra Pavšič Milost iz Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici.

¹² Žumer, K problematiki varstva arhivskega gradiva, str. 26-27.

¹³ Jenko, Povezovanje med arhivi, muzeji in knjižnicami, 2004, str. 312-313.

¹⁴ »3. člen (knjižnično gradivo) // Knjižnično gradivo so objavljeni tiskani, zvočni, slikovni, elektronski ali kako drugače tehnično izdelani zapisi, ki jih zbirajo in javnosti posredujejo knjižnice ter so namenjeni za potrebe kulture, izobraževanja, raziskovanja in informiranja. // Knjižnično gradivo so tudi rokopisi in drugo neobjavljeno gradivo (tipkopisi, elektronski zapisi in podobno), namenjeno potrebam iz prejšnjega odstavka. // V dvomu, ali gre za knjižnično gradivo, odloča pristojni minister iz 58. člena tega zakona.«

Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1), Ur. l. RS, št. 87/2001 z dne 08. 11. 2001. Pridobljeno 15. 2. 2009 s spletne strani: <http://www.uradni-list.si/1/index?edition=200187>.

¹⁵ Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA), Ur. l. RS, št. 30/2006. Pridobljeno 16. 2. 2009 s spletne strani: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200630&stevilka=1229>.

določilo v 35. členu,¹⁶ kot ga ima knjižnični v petem členu. Rešitev strokovnega dvoma, ali gre za arhivsko ali knjižnično gradivo ali muzealijo, zakon išče v posredovanju politike in odločitvi ministra.

Tudi predlog nove arhivske zakonodaje (2010), ki se največ ukvarja s problemi elektronske hrambe gradiva in je predvsem zaradi načrtovanih organizacijskih sprememb doživel veliko pozornost in precejšnje odklanjanje, v uvodnem 2. členu razlaga pomen izrazov, tokrat urejenih po abecednem redu. »Dokumentarno gradivo« je kakor koli zapisano gradivo, ki je bilo prejet ali je nastalo pri delu pravnih in fizičnih oseb, »arhivsko gradivo« pa je dokumentarno gradivo, ki ima trajen pomen za znanost, kulturo ali za pravno varstvo.¹⁷ Pri vrednotenju dokumentarnega gradiva (oz. odbiranju arhivskega gradiva) ustvarjalcev v letu 2010 načrtovana zakonodaja tudi našteva načela in merila ter prilaga seznam dokumentarnega gradiva, ki je praviloma arhivsko gradivo.¹⁸ Temeljni arhivski pristop je tako usmerjen v prevzemanje arhivskega gradiva posameznega ustvarjalca v celoti bolj kot na posamezne (tudi za muzeje in biblioteke zanimive) vrste arhivskega gradiva.

Muzejska zakonodaja, sprejeta kar dvakrat leta 2008 (Zakon o varstvu kulturne dediščine, Ur. l. RS 16, 123/2008, ZVKD-1, ZVKD-1A),¹⁹ opredeljuje pojem dediščine kot odsev in izraz vrednot, identitet, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij. Dediščina vključuje vidike okolja, ki izhajajo iz medsebojnega vplivanja med ljudmi in prostorom skozi čas. Zakon pozna živo dediščino in materialno dediščino (sem sodita premična in nepremična dediščina). Zakon, ki omenja tudi predmete kulturne dediščine, ima v enem od prvih členov kar 48 definicij: tako opredeljuje npr. izraze »kulturni spomenik«,²⁰ muzej,²¹ »pristojna organizacija« za varstvo premične dediščine: državni oziroma pooblaščen muzej,²² »registrirana dediščina«,²³ pa tudi premičnino, ki je lahko označena kot »nacionalno bogastvo« ali »premični spomenik.« Tudi tu po določitih 10. členu odloča minister pri dvomu, ali gre pri premičnini za nacionalno bogastvo (je inventarizirana kot del zbirke muzeja, vpisanega v razvid muzejev, kot del zbirke javnega arhiva ali javne knjižnice ali kot pritiklina ali del zbirke cerkve ali druge verske skupnosti).²⁴

¹⁶ ZVDAGA, 36. člen: »V primeru nejasnosti, ali je predmet obravnave šteti za arhivsko gradivo, za muzealijo ali za knjižnično gradivo, odloči ministrica ali minister (v nadaljevanju minister), pristojna oziroma pristojen za arhive, z odločbo.«

¹⁷ Predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva in arhivih (ZVDAGA-A), predlog za razpravo (2010). Pridobljeno 3. 1. 2011 s spletne strani: http://www.arhiv.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/predpisi_v_pripravi/.

¹⁸ Predlog spremembe Uredbe o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva - predlog za razpravo (2010). Pridobljeno 3. 1. 2011 s spletne strani: http://www.arhiv.gov.si/fileadmin/arhiv.gov.si/pageuploads/zakonodaja/Predpisi/UVDAG_p.pdf.

¹⁹ Zakon o varstvu kulturne dediščine, Ur. l. RS, št. 16/2008 z dne 15. 2. 2008. Spremembe: Ur. l. RS, št. 123/2008 - Zakon o spremembi in dopolnitvi Zakona o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1A).

²⁰ ZVKD-1, ZVKD-1A, 3. člen: 16. »kulturni spomenik« (v nadaljnjem besedilu: spomenik) je dediščina, ki je razglašena za spomenik ali ki je vpisana v inventarno knjigo pooblaščenega muzeja.

²¹ ZVKD-1, ZVKD-1A, 3. člen: 16. 17. »muzej« je stalna organizacija v službi družbe in njenega razvoja, ki je odprta za javnost in ki zbira, ohranja, dokumentira, preučuje, interpretira, upravlja in razstavlja dediščino ter posreduje podatke o njej z namenom razvijati zavest o dediščini, širiti vedenje o njenih vrednotah in omogočati uživanje v njej.

²² ZVKD-1, ZVKD-1A, 3. člen: 16. 31. »pristojna organizacija« ... - kot pristojna organizacija za varstvo premične dediščine: državni oziroma pooblaščen muzej.

²³ ZVKD-1, ZVKD-1A, 3. člen: 16. »registrirana dediščina« je dediščina, ki je vpisana v register in ki ni spomenik.

²⁴ ZVKD-1, ZVKD-1A, 10. člen: Nacionalno bogastvo je premičnina, ki sodi v eno od vrst dediščine, ki jih določa Priloga Uredbe 3911/92/EGS, in ki poleg tega izpolnjuje še druge zahteve; 17.-19. člen.

PRIJATELJSKI TRIKOTNIK: O ODNOSIH MUZEJI - ARHIVI - KNJIŽNICE

Posebne pozornosti slovenske arhivistike so bila deležna vprašanja razmejitve arhivskega, knjižničnega in muzejskega gradiva že v drugi polovici 80. let 20. stoletja: dotaknili sta se jih vsaj arhivski posvetovanji v Ormožu (o gradivu ustvarjalcev s področja družbenih dejavnosti 1985) in v Ljubljani ob tematiki tehnične dokumentacije (1986).²⁵ V 70. in 80. letih 20. stoletja se je pri nas uveljavljala moderna arhivska zakonodaja ter bila vzpostavljena arhivska mreža po vsej Sloveniji. Tedaj je potekala tudi konkretna razmejitev nalog in gradiva med muzeji, knjižnicami in arhivi kot najmlajšimi ustanovami. Pri tem je potrebno poudariti vlogo dr. Jožeta Žontarja in arhivistov njegove generacije, nestorjev naše stroke. Tisto arhivsko gradivo, ki so ga hranili muzeji še iz časov, ko arhivska služba še ni bila razvita, je pretežno našlo pot v arhive, drugače pa je s knjižnicami. V teh so ostale domoznanske zbirke in rokopisni oddelki, ki zbirajo tudi arhivsko gradivo.²⁶ Arhivsko gradivo v knjižnicah je bilo deležno pozornosti na posvetovanju bibliotekarjev leta 1988 v Novem mestu. Tedanja obravnava problematike je bila zelo širokosrčna do zbiranja arhivskega gradiva v knjižnicah in kritična do arhivov. Saj arhivi »neprikrito kažejo apetite do gradiva, ki ga zbirajo npr. rokopisni oddelki v knjižnicah, če ne do knjižničnega gradiva nasploh.«²⁷

Tudi (pred)zadnje skupno arhivsko zvezno posvetovanje v Postojni oktobra 1989 je obravnavalo to tematiko. Med objavljenimi slovenskimi prispevki s tega posvetovanja je leta 2001 na 19. slovenskem arhivskem zborovanju o kulturnih ustanovah in arhivskem gradivu podčrtal Vladimir Žumer v preglednem predavanju²⁸ »izredno temeljit prispevek Janeza Kopača *Razmejitev arhivskega gradiva med arhivi in muzeji*« ter moj prispevek o muzejih in arhivih med konkurenco in sodelovanjem. Analizo razmerij pri strokovnem delu med arhivi in muzeji, ki je bila v Sloveniji narejena leta 1989 za arhivsko zvezno posvetovanje v Postojni,²⁹ je muzealcem predstavila objava v reviji *Argo* (1991),³⁰ arhivistom pa objava naslednje leto v *Arhivih*.³¹ Tudi po dobrem desetletju, ki je minilo med posvetovanjema v Postojni in Bovcu (med letoma 1989 in 2000), po Žumrovem zapisu k obravnavani problematiki ni bilo kaj bistvenega dodati in pripomniti, saj sta oba avtorja iskala spravljive rešitve in sodelovanje, se zavzemala za dostopnost in primerno materialno varstvo ter strokovno skrb nad zbranim gradivom nasploh, hkrati pa se zavzemala za spoštovanje po letu 1981 jasne arhivske zakonodaje in nasprotovala nedopustnemu zbiranju delov arhivskih fondov v nearhivskih ustanovah.³²

Kljub temu predstavlja leta 2000 objavljen analitični pregled vprašanj razmejitve muzejskega-knjižničnega-arhivskega gradiva v obliki »sprehoda po

²⁵ *Arhivi, glasilo Arhivskega društva Slovenije in arhivov Slovenije*, 7, 1985, št. 1-2 in *Arhivi*, 8, 1986, št. 1-2.

²⁶ Sporočilo dr. Vladimirja Žumra avtorju 20. 10. 2009.

²⁷ *Rajh, Knjižnično gradivo kot arhivsko gradivo, v: Zapisi znanja v informacijski dobi, strokovno posvetovanje ..., Novo mesto 1988, str. 93-101; navaja Žumer: K problematiki varstva arhivskega gradiva, str. 24.*

²⁸ *Žumer: K problematiki varstva arhivskega gradiva v arhivih, muzejih, knjižnicah in drugih kulturnih ustanovah, str. 16-29.*

²⁹ *Prispevki s posvetovanja niso bili objavljeni v glasilu Arhivist, saj je prenehal izhajati (prim. Žumer, K problematiki varstva arhivskega gradiva, str. 23), pač pa je pri nas izšel prispevek Jovana Popovića, Pravne osnove razmejitve arhivskega gradiva v obstoječi arhivski zakonodaji, Arhivi, 13, 1990, str. 141-149.*

³⁰ *Šuštar, Muzeji in arhivi - med konkurenco in sodelovanjem pri varstvu arhivskega gradiva, str. 25-31; Kopač, Razmejitev arhivskega gradiva med arhivi in muzeji, str. 31-39.*

³¹ *Kopač, Razmejitev arhivskega gradiva med arhivi in muzeji, str. 23-29; Šuštar, Arhivi in muzeji - med konkurenco in sodelovanjem pri varstvu arhivskega gradiva, str. 29-32.*

³² *Žumer, K problematiki varstva arhivskega gradiva, str. 17, 23.*

problematiki iz obdobja 1985 do 1992« še vrsto aktivnosti in dogovorov pri reševanju konkretnih vprašanj zakonodaje in prakse. Posebej se je dr. Vladimir Žumer posvetil tedaj pravno veljavnim definicijam arhivskega, knjižničnega in muzejskega gradiva. Zanj so bile sprejemljive tudi prekrivajoče se definicije arhivskega, muzejskega in knjižničnega gradiva, ki se »celo morajo prekrivati, ker gre za premično kulturno dediščino oziroma kulturni spomenik« vseh treh strok. Ob tem pa je po Žumrovem mnenju odločujoč dejavnik pridobivanje gradiva: saj »so načini in postopki zbiranja oziroma viri pridobivanja gradiva v arhive, muzeje in knjižnice različni.«³³ To stališče ne predstavlja le mnenje takratnega direktorja osrednjega slovenskega arhiva, temveč mnogo bolj tudi stališče osrednjega arhivskega strokovnjaka, na katerega so vplivale teoretične in praktične izkušnje. Arhivsko gradivo prihaja v arhive odbrano iz dokumentarnega gradiva pravnih in fizičnih oseb kot arhivske celote v obliki izvirnih zapisov. Knjižnično gradivo (vključno z domoznanskim) pridobivajo knjižnice na podlagi zakona o obveznem izvodu, pa tudi z nakupi, depoziti in volili. Muzejsko gradivo oz. premično kulturno dediščino (razen arhivskega gradiva) zbirajo muzeji glede na zbiralno politiko na različne pravne načine, a ne tako, da bi »posegali v integriteto arhivskih fondov javnopравnih oseb«.³⁴

Posamezna zvrst gradiva je tako lahko enkrat arhivsko gradivo, drugič pa knjižnično ali muzejsko gradivo, kar ni ne teoretično ne praktično »nič napačnega ali neusklajenega«. Z vidika arhivistike je najpomembnejše zagotoviti, da muzeji in knjižnice ne zbirajo mejnega oz. domoznanskega gradiva iz arhivskih fondov pravnih in fizičnih oseb, temveč na podlagi pravno sprejemljivih postopkov. Kaj se od zasebnega arhivskega gradiva zbere v posameznih javnih kulturnih ustanovah, je odvisno od proste volje zasebnikov kot imetnikov tega gradiva, a prav je, da se to gradivo zbira kot arhivska celota.³⁵ Gotovo prinaša spravljiv in odprt pristop arhivski stroki dolgoročno več koristi od brezkompromisnega stališča iz leta 1986: »Arhivsko gradivo mora v arhiv«, čeprav imata ena in druga usmeritev v bistvu isti cilj - koncentracijo arhivskega gradiva v arhivskih ustanovah (razvoj gre počasi in vztrajno v tej smeri)³⁶ in pregled ter dostopnost vsega arhivskega gradiva.

Pri problematiki arhivskega gradiva v muzejih in knjižnicah gre v bistvu za vprašanja že pridobljene kulturne dediščine, kot je pokazala že znamenita »Humrova analiza« kulturne dediščine iz leta 1989. To arhivsko gradivo je bilo že tedaj celo »nadpovprečno dobro zavarovano«.³⁷ Desetletje zatem je že veljalo: »'Bojne sekire' so zakopane«, in pri arhivskem gradivu, ki je v drugih kulturnih ustanovah, naj velja ustrezno materialno varstvo, primerna strokovna skrb in vključitev v arhivski informacijski sistem.³⁸ Pri tem so nam naši arhivski predhodniki, povezani tedaj v Društvo arhivarjev Slovenije, že leta 1965 pokazali lep zgled.³⁹ Vodnik po arhivih Slovenije vsebuje tudi »prvi in do sedaj edini splošni pregled nad arhivskim gradivom v muzejih, knjižnicah, galerijah in inštitutih« pri nas. K prispevku dr. Žumra iz leta 2000 je dodan še koristen pregled arhivskega gradiva nearhivskih ustanov, kar je

---

³³ Prav tam, str. 25.

³⁴ Prav tam, str. 17, 26. Povsem neprimerna so razna zbiranja »izbranega«, najbolj mikavnega ali optično zanimivega gradiva za potrebe specialnih muzejev, posameznih razstav ali zbirk.

³⁵ Žumer, K problematiki varstva arhivskega gradiva, str. 26-27.

³⁶ Prav tam, str. 18, 28.

³⁷ Naravna in kulturna dediščina in njeno varovanje v Sloveniji, (pripr. in ur. Jože Humer), 1989, str. 64; navajata tudi Šuštar, Muzeji in arhivi, str. 30, in Žumer, K problematiki varstva arhivskega gradiva, str. 20-21.

³⁸ Žumer, K problematiki varstva arhivskega gradiva, str. 17, 28.

³⁹ Vodnik po arhivih Slovenije (ur. J. Žontar), Ljubljana: Društvo arhivarjev Slovenije, 1965, 616 str.

gotovo lep rezultat tedaj pripravljenega arhivskega posvetovanja.⁴⁰ Več prispevkov posvetovanja v Bovcu, v katerih so leta 2000 največkrat kar arhivisti predstavili arhivsko gradivo, ki ga hranijo druge kulturne ustanove, pa se končuje s predlogi in željami, da se to gradivo ureja in hrani po arhivskih načelih, z njim pa naj delajo tudi arhivsko izobraženi bibliotekarji in muzealci. Predvsem pa naj bo dostopna ustrezna informacija o tem gradivu vključena v ustrezni arhivski informacijski sistem.⁴¹ Izhodišče je gotovo pravo, saj nam danes digitalizacija omogoča vedno lažji spletni dostop ne le do informacij o gradivu, temveč kdaj tudi do posameznega pisnega ali drugega gradiva, hranjenega v kulturnih ustanovah.

O »dokumentih stvarnosti« kot delu kulturne dediščine, ki obsega tako muzejske predmete kot arhivsko gradivo, se je slišalo tudi leta 1995 na zborovanju slovenskih muzealcev v Idriji v prispevku pod naslovom »Mikavnost tujega zelja ali arhivski dokument med muzejskimi predmeti«. ⁴² Ta je, sicer z razumevanjem za razstavljanje estetsko privlačnega arhivskega gradiva tudi v muzejih, spodbujal k spoštovanju arhivske zakonodaje in se zavzemal za jasnejše razmejitve gradiva, saj je načrtovana arhivska zakonodaja aprila 1995 napovedovala, da naj v dvomu odloča - politika.

Skupna tematika je povezala arhiviste, muzealce in bibliotekarje tudi na 20. zborovanju Arhivskega društva Slovenije leta 2001 na Ptuj, ki je imelo za temo arhive, uporabnike in zgodovinopisje. Simpatično je bila tedaj predstavljena dolgoletna dobra praksa sodelovanja med muzealci in arhivisti v rudarski Idriji, ki so vedno sodelovali v korist kulturne dediščine in zgodovine mesta, za katerega so delali vsi z veliko vneme.⁴³ Iz razstavne dejavnosti izhaja tedaj predstavljen prispevek muzealke »Arhivsko gradivo kot muzealija«. Pri tem ji arhivsko gradivo pomeni tudi muzejski predmet oz. vsaj razstavni predmet.⁴⁴ O povezovanju med arhivi, muzeji in knjižnicami je z zornega kota muzejskega delavca pripravila zanimiv prispevek za arhivsko posvetovanje v Radencih leta 2004 mag. Mojca Jenko (Narodna galerija). Poudarja skupne korenine naših treh ustanov, omenja nedorečenost zakonodaje in opozarja na kompleksnost zbirateljske aktivnosti kulturnih ustanov, ki je kdaj odvisna tudi od volje donatorjev gradiva. Prej kot dileme o zbiranju posameznih zvrsti gradiva je avtorici pomembna enako skrbna in strokovno pozorna obdelava vsega inventariziranega gradiva v naših ustanovah, tudi tistega, ki morda ni v središču trenutne zbiralne politike. Velike upe v sodelovanje na skupnem področju kulturne dediščine pa vidi v možnostih v domačih in tujih povezavah z novimi informacijskimi tehnologijami.⁴⁵

⁴⁰ Bizjak, Žumer, *Splošni pregled fondov in zbirk »nearhivskih ustanov«, str. 29-37.*

⁴¹ Tako je npr. Nada Jurkovič predstavila arhivsko gradivo v Ptujskih kulturnih ustanovah, Ivanka Uršič na področju arhiva v Novi Gorici, Zdenka Semlič Rajh pa arhivsko gradivo v UKM v Mariboru. Prim. *Kulturne ustanove in arhivsko gradivo ...*, 19. zborovanje Arhivskega društva Slovenije, Bovec 2000.

⁴² Šuštar, *Mikavnost tujega zelja*, str. 59.

⁴³ Hodnik, *Medsebojno sodelovanje med arhivom in sorodnimi inštitucijami*, str. 133-135.

⁴⁴ Kolar, *Arhivsko gradivo kot muzealija*, str. 149-151.

⁴⁵ Jenko, *Povezovanje med arhivi, muzeji in knjižnicami*, str. 313-316.

NEKAJ POGLEDV BIBLIOTEKARJEV, ARHIVISTOV IN MUZEALCEV

In kakšna so sodobna razmišljanja v muzejih, knjižnicah in arhivih o sodelovanju, prekrivanju zbirateljske politike ali o konkurenci? Spomladi 2009 sem zbral nekaj vtisov o različnih stališčih, ko sem kakšnih petinsedemdeset prizadevnih in znanih strokovnjakov iz teh ustanov po e-pošti prosil za njihova mnenja o vprašanih medsebojnega sodelovanja in konkurence naših ustanov, pa tudi o zakonodaji in mejnem gradivu.⁴⁶ Za kratek, recimo petminuten odgovor na štiri vprašanja, se je konec maja in v začetku junija odločilo štirinajst kolegic in kolegov: trije iz knjižnic, pet iz arhivov in šest iz muzejev, pri tem kolegica iz muzejske knjižnice pripada vsaj dvema strokam; tako so bile z odgovori zastopane vse stroke. Za njihove prijazne odgovore, včasih res kratka, drugič pa prav analitična razmišljanja, a vedno zelo dragocena za namen tega prispevka, jim dolgujem svojo zahvalo.⁴⁷ Ob tem je že pripravljenost za ta e-pogovor pravzaprav tudi lepa oblika medsebojnega strokovnega sodelovanja muzejev, arhivov in knjižnic.

Naj predstavim njihova razmišljanja! Še najmanj se tako arhivski kot muzejski in bibliotekarski strokovnjaki pri svojem delu poglobljamo v zakonodajo o definicijah in razmejitvah pri arhivskem-muzejskem-knjižničnem gradivu. Prevladuje predvsem zavedanje, da je čimbolj jasna zakonodaja pač koristna, da pa je ostro razmejitev težko pametno narediti in velja poslušati zdravo pamet in iskati življenjske rešitve. »Če pa iščemo natančno definicijo (kam kaj spada), se včasih lahko kaj hitro zgodi, da gradivo 'odide' nekam, kamor si ne želimo.«⁴⁸ Med odgovori izstopajo usmeritve k iskanju rešitev v korist skupne dediščine in uporabnikov, ki si želijo predvsem čim širše dostopnosti gradiva. Prisluhniti pa velja opozorilu dr. Mirana Novaka iz Pokrajinskega arhiva v Mariboru, da pri razmejitvi kulturnih vsebin ni več mogoče izhajati iz njihovih pojavnih oblik, ampak iz kontekstov. Tudi drugi arhivisti opozarjajo na pomembno stališče, da opredeljujemo značaj gradiva upoštevajoč

⁴⁶ »Spoštovani,

muzeji, knjižnice in arhivi smo na področju kulture sodelavci, kdaj pa tudi konkurenti. Prav prekrivanje dejavnosti in 'mejno' gradivo spodbujajo k stalni medsebojni diskusiji, saj imamo skupno dejavnost varstva kulturne dediščine. ... Zato prihajam s prošnjo za odgovor na kakšno od 4 vprašanj, za kakšen komentar, občutke, izkušnje ali dilemo s katero se srečujemo bibliotekarji, muzealci in arhivisti ob stikih glede gradiva, ki ga zbiramo, hranimo. ... Tako: za največ 5, morda 10 minut - kot za klepet ob kavi. Če pa me kdo napoti na kakšen svoj tekst ali zapis koga drugega o teh dilemah, bom še posebej vesel.

1. Muzeji - arhivi - knjižnice. Smo sodelavci ali konkurenti? Kje lahko še izboljšamo sodelovanje v korist skupne kulturne dediščine?

2. Zakonska definicija arhivskega - muzejskega - knjižničnega gradiva. Ali je potrebna večja jasnost pri razmejitvi ali modro iskanje življenjskih rešitev v korist dediščine?

3. So drobni tiski, razglednice, kakšno gradivo v domoznanskih zbirkah, estetsko in likovno privlačni dokumenti muzejsko gradivo, knjižnično ali arhivsko gradivo?

4. Kaj nas pri sorodnih ustanovah glede zbiranja gradiva najbolj moti? Imamo več pozitivnih izkušenj sodelovanja kot negativnih izkušenj konkurence?

Prav lepa hvala za pogovor, posebej za odgovor!«

⁴⁷ *Svoje prijazne odgovore na e-pismo so mi poslali: Martina Rozman (Osrednja knjižnica Celje), dr. Miran Novak (Pokrajinski arhiv Maribor), Tatjana Šenk (Zgodovinski arhiv Ljubljana), mag. Vlado Vilman (Tehniški muzej Slovenije), mag. Peter Štoka (Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper), mag. Estera Cerar (Tehnični muzej Slovenije), mag. Marko Štepec (Muzej novejšje zgodovine Ljubljana), Breda Karun (Narodna in univerzitetna knjižnica), dr. Anja Dular (Narodni muzej Slovenije), mag. Rolanda Fugger Germadnik (Pokrajinski muzej Celje), dr. Mateja Kos (Narodni muzej Slovenije), Vlasta Tul in Aleksandra Pavšič Milost (Pokrajinski arhiv v Novi Gorici) in Marjeta Bregar (Dolenjski muzej, Novo mesto). Prisirčna hvala!*

⁴⁸ *Odgovor Marjete Bregar, 28. 5. 2009. Ker je potrebno na terenu hitro reagirati, je (ob upoštevanju osnovnega pravila, kaj kje hranimo) po njenem prepričanju najpomembnejše, da dediščino ohranimo, »pa naj bo v depojih knjižnice, arhiva ali pa muzeja.«*

imetnika oz. izročitelja.⁴⁹ V arhivski literaturi je to dobro opredelil dr. Žumer, ki s tem ponuja tudi izhodišča za reševanje vprašanj »mejnega gradiva« (razglednice, drobni tiski, t. i. domoznansko gradivo in še kaj). Po njegovem mnenju ni problematično prekrivanje zakonskih definicij, pomemben pa je različen način nastajanja in zbiranja posameznih zvrsti gradiva. Pri arhivih je tako temelj arhivski fond ene pravne ali fizične osebe (načelo provenience). Pri tem ni problematično, če knjižnice pridobivajo knjižnično gradivo, vključno z domoznanskim, na podlagi svoje zakonodaje ter z darili, volili, nakupom. Podobno naj zbirajo muzeji premično kulturno dediščino, ki ne vključuje arhivskega gradiva pravnih in fizičnih oseb, in na dopustne pravne načine, »vendar ne tako, da bi posegali v integriteto arhivskih fondov javnopравnih oseb ali v knjižnični način zbiranja.«⁵⁰ Gre za to, da se pri muzejskem in domoznanskem zbiranju gradiva spoštuje celovitost arhivskega gradiva posamezne občine, tovarne ali šole ter da zbirajo muzeji in knjižnice gradivo zasebnikov (t. i. »privata«) oz. duplikate arhivskega gradiva.

Spraševanja po **drobnem tisku in domoznanskih zbirkah**,⁵¹ ter fotografijah, izkaznicah in plakatih kot »mejnih« zvrsteh gradiva naših zbirk, so bila za sogovornike manj vznemirljiva, kot sem pričakoval. Da so prav domoznanski oddelki knjižnic presečišče treh strok, kaže tudi stališče v literaturi, da morajo imeti tam zaposleni poleg bibliotekarskih tudi arhivistična in muzeološka znanja, zavzemajo pa se tudi za strokovno povezovanje in sodelovanje sorodnih ustanov.⁵² Za tovrstne očem dopadljive dokumente se »pulimo institucije vseh treh domen« (Martina Rozman, Osrednja knjižnica Celje), veliko pa je (k sreči) pri tem tudi zdrave pameti. Pravzaprav je to gradivo stična točka naših ustanov in je res lahko tako muzealija, bibliotечно gradivo kot arhivalija, vsekakor pa tovrstno gradivo radi pokažemo obiskovalcem naših zbirk in razstav. Na eni strani je potreba po spoštovanju konteksta (celovitosti arhivskega fonda, če je tovrstno gradivo njegov del), na drugi pa prosta volja zasebnikov in iznajdljivost kulturnih delavcev, da ob razstavi, stiku z ljudmi ohranijo še kaj za naslednja desetletja. Nič manj pa ni pomembno, da se ne zbirajo le posamezni mikavni predmeti, dokumenti, temveč da posamezna ustanova poskrbi za celoto gradiva, za njegovo varstvo in dostopnost. Prav v Muzeju novejših zgodovine ob obsežni arhivski zbirki mag. Marko Štepec opozarja na povezanost muzejskih predmetov in arhivskega gradiva, ki šele v celoti posreduje večplastno zgodbo o življenju nekdanj.⁵³ Pri razglednicah, ki jih tako ali tako zbirajo vse ustanove, pa ni nič narobe, da enako hranijo vse tri vrste ustanov, pa še tu gre navadno zaradi strani, namenjene korespondenci za unikat (Marjeta Bregar).⁵⁴ Ob upravičenem začudenju Brede Karun (Narodna in univerzitetna knjižnica), da pri velikih možnostih digitalizacije sploh lahko sprašujemo kaj takega,⁵⁵ se postavlja

⁴⁹ Odgovor dr. Mirana Novaka, 25. 5. 2009. To temo je obravnaval tudi v arhivski periodiki: Novak, O opredelitvi knjižničnega in arhivskega gradiva, v: Slovenski arhivski časopis, 7, 2000, št. 5/6, str. 14.

Odgovora Vlaste Tul in Aleksandre Pavšič Milost iz Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, 8. 5. 2009.

⁵⁰ Žumer, K problematiki varstva arhivskega gradiva, str. 26.

⁵¹ O domoznanski dejavnosti v knjižnicah prim: Krnel Umek, Rajh: Domoznanska dejavnost v slovenskem knjižnično informacijskem sistemu, Koper 1985; Goropevšek, Domoznanstvo, 1995, 61-79; Goropevšek, Domoznanstvo in domoznanske zbirke v slovenskih knjižnicah, 2000; Emeršič, Informacije vir domoznanstva ali domoznanstvo vir, 2001, str. 136-146; Resman, Digitalna domoznanska zbirka, 2005, str. 39-52. - Prim. tudi: Žumer, K problematiki varstva arhivskega gradiva, str. 28.

⁵² Goropevšek, Domoznanstvo in domoznanske zbirke v slovenskih knjižnicah, str. 48-49, 52.

⁵³ Odgovor mag. Marka Štepeca, 22. 5. 2009.

⁵⁴ Odgovor Marjete Bregar, 28. 5. 2009.

⁵⁵ Odgovor Brede Karun, 27. 5. 2009. Na vprašanje ali so razglednice in drugo vizualno privlačno gradivo muzejsko, knjižnično ali arhivsko gradivo: »Je to sploh pomembno? Digitalizirajmo ga, dajmo na splet, uporabnike prav malo zanima, kje je inventarizirano.«

vprašanje po povezljivi računalniški obdelavi: uporabnika zanima samo to, da pride do gradiva. Domoznanske zbirke so vedno pomembnejši del knjižnic, v digitalnem okolju pa postaja lokalno vedno bolj tudi splošno zanimivo in dostopno. Pri pridobivanju gradiva je za knjižnice vedno pomembnejše tudi sodelovanje z muzeji in arhivi, ki so poleg lokalne uprave kar »naravni zavezniki domoznanskih oddelkov pri kreiranju zbirk in zagotavljanju optimalnih virov.«⁵⁶ Kolegom iz knjižnic tudi težko ugovarjamo, da so njihove zbirke razglednic zgledno dostopne v programu Cobiss s podatki o nad 10.000 razglednicah, nekatere predstavljene tudi s sliko.⁵⁷

V odgovorih zlasti bibliotekarjev zaslutimo veliko navdušenje nad možnostmi, ki nam jih daje elektronska dostopnost gradiva. Virtualna dostopnost odpira neomejene možnosti sodelovanja! Kar naenkrat je vse pri roki ne glede na to, kje se fizično hrani. Pri tem so dober korak pred vsemi bibliotekarji, saj so s svojim domišljenim in razširjenim programom Cobiss približali ne le knjige in članke, temveč tudi objavljene reprodukcije slik in celo predmete, ki jih kot učne, študijske pripomočke hranijo in izposojajo. Digitalizacija je res proces, v katerem sodelujejo poleg knjižnic tudi arhivi (npr. z digitalizacijo zemljiških katastrov v Arhivu Slovenije),⁵⁸ muzeji⁵⁹ in inštituti: če omenimo le portale naših regionalnih knjižnic (Kamra.si),⁶⁰ nacionalne knjižnice (dLIB)⁶¹ ter Inštituta za novejšo zgodovino (Sistory).⁶²

Čeprav zasledimo v literaturi (2004) tudi nekaj pesimizma v mnenju, da ni čutiti posebne potrebe po medsebojnem sodelovanju in povezovanju, tudi zaradi nezaupanja iz prejšnjih desetletij,⁶³ kaže, da so nekdanje zamere že mimo. Nobenega dvoma ni, da smo arhivisti, bibliotekarji in muzealci tudi v očeh drugega partnerji in sodelavci, ki se dopolnjujemo. Seveda je ostal komu pri sodelovanju v spominu tudi kakšen neuspeh, a večkrat bolj zaradi človeških neuskkljenosti kakor pa zaradi kakšnih načelnih nasprotovanj naših strok. In konkurenca je med nami zaželeno le takrat, ko bi lahko preglasila kakšno našo premajhno zainteresiranost. Sicer prevladuje zavest o skupni kulturni dediščini in skrbi zanjo ter velika želja po dostopnosti. Če je med nami kakšna zamera, potem je zaradi omejevanja ali premajhne dostopnosti do gradiva v posamezni kulturni ustanovi. Predvsem si želi vsak v sorodni ustanovi čimbolj kvalitetnega svetovanja o gradivu. Tu se lahko še izboljšamo!

Sogovorniki bi potrebno in zaželeno sodelovanje še izboljšali, vanj vnesli več ustrezne strokovnosti in širine ter se izogibali improvizacij. »Če bi več sodelovali, bi nas tudi manj motili sosedovi načini zbiranja«, se zavzema za skupne projekte in publikacije Tatjana Šenk (Zgodovinski arhiv Ljubljana).⁶⁴ A sodelovanja je več pri

⁵⁶ Resman, *Digitalna domoznanska zbirka*, str. 39-52, posebej str. 40. <http://revija-knjiznica.zbds-zveza.si/Izvodi/K0503/resman.pdf>, pridobljeno 25. 7. 2009.

⁵⁷ Slike so v velikosti okoli 250 kb.

⁵⁸ *Pregled map zemljiških katastrov 19. stoletja (digitalizirano arhivsko gradivo)*. Pridobljeno: 5. 10. 2010 s spletne strani http://sigov3.sigov.si/cgi-bin/htqlcgi/arhiv/enos_isk_kat.htm.

⁵⁹ *Museum.si, domača stran slovenskih muzejev* - <http://www.museums.si/>.

⁶⁰ *Karun, Portal KAMRA*, str. 187-195; *Karun: Virtualni regijski pomnilnik KAMRA*, str. 469-479.

Kamra.si - Digitalizirana kulturna dediščina slovenskih pokrajin. »Kamra ponuja edinstven dostop do informacij, dokumentov, slik in drugega gradiva, ki ga hranijo in ga želijo deliti z Vami slovenske splošne knjižnice, muzeji in druge lokalne kulturne ustanove.« <http://www.kamra.si/Default.aspx>.

⁶¹ *Janežič, Portal dLib.si postaja nepogrešljiv vir 2008*, str. 88-93.

dLIB - Digitalna knjižnica Slovenije: <http://www.dlib.si/v2/Default.aspx>.

⁶² *Sistory - Zgodovina Slovenije*. <http://www.sistory.si>.

⁶³ *Jenko, Povezovanje med arhivi, muzeji in knjižnicami*, str. 313.

⁶⁴ *Odgovor Tatjane Šenk iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana*, 25. 5. 2009.

razstavnih projektih kot pri urejanju, zbiranju in odkupih gradiva, čeprav ponekod zmorejo različni muzeji preseči institucionalne meje, od tega pa ima korist prav kulturna dediščina. Kakšen sodoben zgled sodelovanja pa je prav lep, kakor npr. v Novi Gorici ob nedavni izročitvi arhivskega gradiva iz starejšega muzeja v mlajšo arhivsko ustanovo.⁶⁵ Povečini zbiranje »mejnega gradiva« v vseh treh vrstah ustanov ne predstavlja prav velikega problema za sogovornike. Pravzaprav pomeni takšna trojna skrb za ohranjenost tovrstnega gradiva le korist za dediščino. Ob tem je nekaj pomislekov finančne narave, saj denarja za kulturo ni prav veliko, zato naj se ustanove pametno dogovorijo glede odkupov, da bomo z istimi sredstvi ohranili kar največ kulturne dediščine. Pravzaprav je najbolje, da se manj ukvarjamo sami s sabo in več z dediščino in uporabniki. Prav ti bodo najbolj veseli že (pre)dolgo načrtovane izdaje vodnika po arhivskih fondih in zbirkah zunaj slovenskih arhivskih ustanov.

Kakšen od sogovornikov nam postavlja celo lepe zglede predhodnikov iz bolj kompleksnih kulturnih ustanov 19. stoletja, ki so toliko ohranili za naš čas. Na splošno niso prav z navdušenjem sprejete nekatere tuje izkušnje centrov za dediščino, ki bi opravljali naloge arhivov, muzejev in knjižnic, saj so se posamezne inštitucije šele pred kratkim izvile iz kulturnih centrov. A obstaja tudi tak razmislek in tuji zgledi. Muzeji, knjižnice in arhivi smo si bliže, če svoje gradivo vidimo kot del skupne kulturne dediščine, ki je ne gre deliti kot Kristusova oblačila, kot je slikovito pripomnil mag. Peter Štoka (Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper). On se je zavzel tudi za več strokovnosti in raziskovalnega dela.⁶⁶

SODELOVANJE PREKO MEJ IN PREGRAD

In kje so meje, pregrade za prizadevanja arhivov, muzejev in knjižnic pri varovanju skupne kulturne dediščine? Pravzaprav jih ni kaj veliko, v prihodnosti pa jih bo še manj. Živahne razprave o odnosih med arhivi, muzeji in knjižnicami, pri katerih so se še v 80. letih 20. stoletja prepletala spravljiva stališča z bolj ostrimi toni, postajajo po letu 2000 vedno bolj izmenjave strokovnih izkušenj sodelavcev na področju varovanja kulturne dediščine. Kaže, da ni lahke poti do jasnejše pravne regulative (jasne definicije arhivskega, muzejskega in knjižničnega gradiva) s kar se da majhnimi »mejnimi« področji med posameznim gradivom, kar bi že na začetku onemogočalo možnosti nesoglasij med strokami. Tudi novejša slovenska zakonodaja o knjižnicah (2001), arhivih (2006) in muzejih (2008) je pustila nekaj odprtih vprašanj. Toda posamezne vrste gradiva so lahko muzejsko, arhivsko in knjižnično gradivo, kar kdaj sicer težko sprejmemo. Zato je še pomembnejša uporaba takšnih postopkov pridobivanja gradiva, ki spoštujejo celoto arhivskih fondov, pri zasebnem gradivu pa tudi voljo donatorjev. Tak razmislek izhaja bolj iz kontekstov dediščine kot pa iz posameznih pojavnih oblik gradiva. Naš čas zagovarja strokovne rešitve in terja ustrezna znanja (arhivistike, bibliotekarstva) glede na gradivo v posamezni ustanovi. Ob tem je modro upoštevati različne dobre prakse, ki temeljijo na skupni skrbi za kulturno dediščino kot celoto. Ta naj bo tudi temelj našemu delu, skrb za ohranjanje, raziskovanje in uporabo arhivskega, muzejskega in knjižničnega gradiva pa mora preseči medsebojna nesoglasja o majhnih »mejnih« področjih. Zbrana stališča dvanajstih strokovnjakov, ki so razmišljali o odnosih med muzeji, arhivi in knjižnicami, so precej enotna glede potrebe po sodelovanju namesto konkuriranju,

⁶⁵ Uršič, *Arhivsko gradivo iz Goriškega muzeja*, str. 53-57.

⁶⁶ *Odgovor Martine Rozman Salobir (Osrednja knjižnica Celje) 22. 5. 2009. Odgovor mag. Petra Štokes (Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper) 25. 5. 2009.*

strokovnega reševanja problemov, dela z gradivom in uporabniki, posebej pa glede velikega pomena digitalnega dostopa do pomembnega gradiva iz naših zbirk. Ta način razmišljanja in prakse nam široko odpirajo možnosti nekega načina zbiranja gradiva in oblikovanja takšnih ali drugačnih arhivskih, knjižničnih ali muzejskih celot. Tako postajamo arhivisti, bibliotekarji in kustosi tudi v očeh drug drugega vse bolj iskani partnerji in sodelavci, povezani pri delu s skupno kulturno dediščino.

Zavedanje pomena dostopnosti do gradiva v kulturnih ustanovah in njihovih vsebinskih popisov je veliko, tako med zgodovinarji in drugimi raziskovalci⁶⁷ kot med arhivisti, bibliotekarji in knjižničarji. Skupaj nas lahko radosti nedavna oživitve pobude o pregledu nad arhivskim gradivom v nearhivskih ustanovah.⁶⁸ Takšen pregled je generacija nestorjev arhivistike z dr. Jožetom Žontarjem, dr. Emo Umek in Petrom Ribnikarjem,⁶⁹ zbranih v Društvu arhivarjev Slovenije, izpeljala že leta 1965 s pregledom arhivskega gradiva tudi v ustanovah izven arhivov⁷⁰ in naslednja generacija s pregledom arhivskega gradiva »nearhivskih ustanov« na arhivskem posvetovanju v Bovcu leta 2000.⁷¹ V času računalniških možnosti bo takšen pregled nemara prej kot na papirju dostopen na spletu, morda bo nastal v sodelovanju spletnih strani naših ustanov ali kar portalov posameznih strok. Okoli leta 2004 je o tem potekala razprava v Arhivskem društvu Slovenije oz. njegovi komisiji za popis arhivskega gradiva zunaj arhivov.⁷² Pustimo se presenetiti sodobnim računalniškim možnostim in novim generacijam arhivistov.

VIRI IN LITERATURA

- Deželak Barič, Vida: *Arhivsko gradivo za zgodovino 20. stoletja in strokovni problemi z vidika raziskovalca novejšje zgodovine*. *Atlanti*, Zv. 19, Trst/Trieste: International Institute for Archival Science of Trieste and Maribor, 2009, str. 251-261; dostopno tudi na spletni strani: http://www.iias-trieste-maribor.eu/fileadmin/atti/2009/Dezelak_Baric.pdf. (pridobljeno 10. 12. 2010).
- Dular, Anja: *Vloga značaj in pomen muzejske knjižnice v sodobnem času*. *Knjižnica*, 35, 1991, št. 2/3, str. 39-46.
- Bizjak, Milan in Žumer, Vladimir: *Splošni pregled fondov in zbirk »nearhivskih ustanov«, za katere je bil leta 1988 pristojen Arhiv SR Slovenije*. *Kulturne ustanove in arhivsko gradivo ...*, 19. zborovanje Arhivskega društva Slovenije (ured. Miran Kafol, Mija Mravlja), Arhivsko društvo Slovenije, Pokrajinski arhiv Nova Gorica, Bovec 2000, str. 29-37.
- Emeršič, Jakob: *Informacije vir domoznanstva ali domoznanstvo vir*. *Arhivi in uporabniki*, Arhivi in zgodovinopisje, Ptuj 2001, str. 136-146.
- Goropevšek, Branko: *Domoznanstvo včeraj, danes, jutri*. *Knjižnica*, 39, št. 3, 1995, str. 61-79.
- Goropevšek, Branko: *Domoznanstvo in domoznanske zbirke v slovenskih knjižnicah*. *Kulturne ustanove in arhivsko gradivo ...*, 19. zborovanje Arhivskega društva Slovenije (ured. Miran Kafol, Mija Mravlja), Arhivsko društvo Slovenije, Pokrajinski arhiv Nova Gorica, Bovec 2000, str. 45-53.

---

⁶⁷ Deželak Barič, *Arhivsko gradivo za zgodovino 20. stoletja*, str. 251-261. Pridobljeno 10. 12. 2010 s spletne strani http://www.iias-trieste-maribor.eu/fileadmin/atti/2009/Dezelak_Baric.pdf

⁶⁸ *Kaj delajo kaj v muzejih, diskusija na arhivski »klepetalnici«*. Pridobljeno 8.12.2010 s spletne strani liste Arhiv-L@zal-lj.si.

⁶⁹ Šuštar, *Arhiv so ljudje ali o identiteti arhivistov*, str. 17-31.

⁷⁰ *Vodnik po arhivih Slovenije* (ur. J. Žontar), Ljubljana: Društvo arhivarjev Slovenije, 1965, str. 616.

⁷¹ Bizjak, Žumer: *Splošni pregled fondov in zbirk »nearhivskih ustanov«, 2000*, str. 29-37.

⁷² *To je bilo področje delovanja Komisije ADS za popis arhivskega gradiva izven arhivov*. Pridobljeno: 10. 12. 2010 s spletne strani http://www.arhivsko-drustvo.si/zapisniki/zapisnik_obcnega_zbora_2003.htm.

- *Hodnik, Mira: Medsebojno sodelovanje med arhivom in sorodnimi inštitucijami v starem rudarskem mestu Idrija. Arhivi in uporabniki, Arhivi in zgodovinopisje, Ptuj 2001, str. 133-135.*
- *Helena Janežič: Portal dLib.si postaja nepogrešljiv vir za profesionalne in ljubiteljske zgodovinarje. Šolska kronika 17(41), št. 1 (2008), str. 88-93.*
- *Jenko, Mojca: Povezovanje med arhivi, muzeji in knjižnicami: zbirke/fondi, predpisi, priporočila, dileme ... z zornega kota muzejskega delavca. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja (Zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področij arhivistike, dokumentalistike in informatike; 3), Maribor: Pokrajinski arhiv, 2004, str. 311-317.*
- *Karun, Breda: Portal KAMRA. Informacijski viri in storitve knjižnic v elektronskem okolju / Strokovno posvetovanje Zveze bibliotekarskih društev Slovenije, Portorož, 24.-26. oktober 2005, Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, 2005, str. 187-195.*
- *Karun, Breda: Virtualni regijski pomnilnik KAMRA. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja, 4, Maribor 2005, str. 469-479.*
- *Kolar, Nataša: Arhivsko gradivo kot muzealija. Arhivi in uporabniki, Arhivi in zgodovinopisje, Ptuj 2001, str. 149-151.*
- *Kopač, Janez: Razmejitev arhivskega gradiva med arhivi in muzeji. Argo, 29-30 (1991) str. 31-39. Tudi v: Kopač, Janez: Razmejitev arhivskega gradiva med arhivi in muzeji: (koreferat za posvetovanje arhivskih delavcev Jugoslavije v Postojni od 18. do 19. oktobra 1989). Arhivi 15, 1992, št. 1-2, str. 23-29.*
- *Kulturne ustanove in arhivsko gradivo ..., 19. zborovanje Arhivskega društva Slovenije (uredila Miran Kafol, Mija Mravlja). Arhivsko društvo Slovenije, Pokrajinski arhiv Nova Gorica, Bovec 2000, 136 str.*
- *Nared, Andrej: O delu Arhivskega društva Slovenije. Arhivi 27 (2004), št. 2, str. 342.*
- *Novak, Miran: O opredelitvi knjižničnega in arhivskega gradiva. Slovenski arhivski časopis, 7, 2000, št. 5/6, str. 14.*
- *Naravna in kulturna dediščina in njeno varovanje v Sloveniji, (pripravil in uredil Jože Humer). Ljubljana: Republiški komite za kulturo 1989.*
- *Resman, Simona: Digitalna domoznanska zbirka. Knjižnica, revija za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti, 49, 2005, št. 3, str. 39-52; <http://revija-knjiznica.zbds-zveza.si/lzvodi/K0503/resman.pdf> (pridobljeno 25. 7. 2009).*
- *Šuštar, Branko: Muzeji in arhivi - med konkurenco in sodelovanjem pri varstvu arhivskega gradiva. Argo, 29-30, 1991, str. 25-31. Obj. tudi v: Šuštar, Branko: Arhivi in muzeji - med konkurenco in sodelovanjem pri varstvu arhivskega gradiva. Arhivi 15, 1992, št. 1-2, str. 29-32.*
- *Šuštar, Branko: Mikavnost tujega zelja ali arhivski dokument med muzejskimi predmeti. Zborovanje Slovenskega muzejskega društva, Idrija 11. do 13. oktobra 1995, Ljubljana - Celje 1995, str. 59-60.*
- *Šuštar, Branko: Arhiv so ljudje ali o identiteti arhivistov. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja 7, Maribor: Pokrajinski arhiv, 2008, str. 17-31.*
- *Uršič, Ivanka: Arhivsko gradivo iz Goriškega muzeja v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici. Arhivi, 31, 2008, št. 1, str. 53-57.*
- *Štrumbl, Žarko: Simpozij „Arhivi, knjižnice, muzeji“, Poreč, 16.-18. november 1998. Arhivi 31, 1998, str. 121-122.*
- *Vrišer, Sergej: Osnove muzeologije (Likovni odsevi 17), Ljubljana: Posebna izobraževalna skupnost za kulturo, 1988.*
- *Willer, Mirna: Arhivi, knjižnice, muzeji: možnosti suradnje u globalnoj informacijskoj infrastrukturi - hrvatska iskustva tijekom godišnjih seminara. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja (Zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področij arhivistike, dokumentalistike in informatike; 3), Maribor: Pokrajinski arhiv, 2004, str. 305-310.*

- Žumer, Vladimir: *K problematiki varstva arhivskega gradiva v arhivih, muzejih, knjižnicah in drugih kulturnih ustanovah. Kulturne ustanove in arhivsko gradivo ...*, 19. zborovanje Arhivskega društva Slovenije (ured. Miran Kafol, Mija Mravlja), Arhivsko društvo Slovenije, Pokrajinski arhiv Nova Gorica, Bovec 2000, str. 16-29.
- *Vodnik po arhivih Slovenije* (ur. Jože Žontar), Ljubljana: Društvo arhivarjev Slovenije, 1965, 616 str.

ELEKTONSKI VIRI

- *Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1)*, Ur. l. RS, št. 87/2001 z dne 08. 11. 2001. <http://www.uradni-list.si/1/index?edition=200187>, pridobljeno 15. 2. 2009.
- *Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA)* Ur. l. RS, št. 30/2006, <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200630&stevilka=1229>, pridobljeno 16. 2. 2009.
- *Zakon o varstvu kulturne dediščine*, Ur. l. RS, št. 16/2008 *Uradni list RS*, št. 16/2008 z dne 15. 02. 2008; spremembe: Ur. l. RS, št. 123/2008 - *Zakon o spremembi in dopolnitvi Zakona o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1A)*.
- *Museum.si*, domača stran slovenskih muzejev - <http://www.museums.si/>.
- *Kamra.si* - <http://www.kamra.si/Default.aspx>.
- *dLIB - Digitalna knjižnica Slovenije*. <http://www.dlib.si/dlib.asp>.
- *Sistory - Zgodovina Slovenije*. <http://www.sistory.si/>.

INFORMATORJI

Marjeta Bregar (*Dolenjski muzej, Novo mesto*), mag. Estera Cerar (*Tehniški muzej Slovenije*), dr. Anja Dular (*Narodni muzej Slovenije*), mag. Rolanda Fugger Germadnik (*Pokrajinski muzej Celje*), Breda Karun (*Narodna in univerzitetna knjižnica*), dr. Mateja Kos (*Narodni muzej Slovenije*), dr. Miran Novak (*Pokrajinski arhiv Maribor*), Martina Rozman (*Osrednja knjižnica Celje*), Tatjana Šenk (*Zgodovinski arhiv Ljubljana*), mag. Peter Štoka (*Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, Koper*), mag. Vlado Vilman (*Tehniški muzej Slovenije*), mag. Marko Štepec (*Muzej novejšje zgodovine, Ljubljana*), Vlasta Tul in Aleksandra Pavšič Milost (*Pokrajinski arhiv v Novi Gorici*). - *Za prijazne odgovore na moja vprašanja v aprilu in maju 2009 se kolegicam in kolegom prav lepo zahvaljujem!*

SUMMARY

PROTECTION OF COMMON CULTURAL HERITAGE - EFFORTS OF ARCHIVES, MUSEUMS AND LIBRARIES

This paper presents - more that two decades after the discussion at the archival conference in Postojna in 1989 - the practice and dilemmas of dividing cultural heritage among archives, museums and libraries in Slovenia. Further, it presents an overview of legislation and work practice with holdings, which are a "border field" in our cultural institutions. Differences in understanding and professional approaches at processing holdings in personal legacies, manuscripts, postcards, etc. bring certain dynamics to the relationships among cultural institutions. The awareness of the importance of our work and common care for the preservation of our cultural heritage guide us to search for better solutions to professional dilemmas in archives, museums and libraries.

With clearer definitions of archival, museum and library cultural heritage, disagreements among professions could be avoided. However, aspirations for a clear legal regulative, which would bring less "border" fields, were not successful. The

latest legislation on libraries (2010), archives (2006) and museums (2008) had left some open questions. Therefore, specific artifacts can be defined as archival, librarian or even museological, which we accept with some difficulty. As it seems, the real solution to these dilemmas comes more from the context of cultural heritage than from individual forms and categories of it. With archives, we take into consideration the procedures of acquiring holdings: considering the wholeness of an archival fonds of the creator and, with private archival documents, respecting the wishes of their owner.

Instead unconditionally appealing for solutions with no compromises, we can speak in favor of searching for the best professional options from which cultural heritage would benefit. That also means practicing good examples, which are based on common care for cultural heritage. This should be the basic requirement of our work. Common care for the protection, research and use of archival museum and library holdings should drown disagreements about tiny border areas.

In the spring of 2009, twelve professional from all three fields of cultural heritage gave their opinions on the relationship among museums, archives and libraries. All emphasize the need to cooperate rather than compete at professional problem solving considering work with holdings and users and give great importance to digital access to cultural heritage. It is unnecessary to waste the working energy of already low number of curators, archivist and librarians on cultural heritage which has been kept by individual culture institutions for decades and argue whether it is better for it to be kept as archival, museological or librarian. Its accessibility with descriptions and presentations can become easier because of digitizing options. Digitizing can connect holdings into various archival, museological, library or thematic collections regardless of their physical storage location. Researchers and other users are not interested in where the holdings are kept, they care more about the possibilities of their use. Curators, archivists and librarians are becoming more and more coworkers at common work with cultural heritage.